

LAUSUNTO

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020 vp)

Suomen Lukiolaisten Liitto (SLL) kiittää lausuntopyynnöstä ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Yleisesti SLL on tyytyväinen hallituksen tavoitteeseen uudistaa sosiaali- ja terveystalouden järjestämistä. Lakiesitystä SLL kommentoi ainoastaan opiskeluhoollon ja nuorten osallisuuden osalta.

Opiskeluhoollon palveluiden järjestämisvastuu ja henkilöstö

Lukioissa toimii joukko ammattilaisia, joiden kaikkien tehtävänä on osaltaan edistää lukiolaisten kokonaisvaltaista hyvinvointia: rehtorit, opettajat sekä opiskeluhoollon psykologit, kuraattorit, lääkärit ja terveydenhoitajat. Vuonna 2014 säädetty oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) vahvisti niin peruskouluissa kuin toisella asteella tehtävää opiskeluhoollotyötä. Kyseisen lain mukaan ”opiskeluhoolltoa toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä koko oppilaitosyhteisöä tukevana yhteisöllisenä opiskeluhoolltona”. Lisäksi opiskelijoiden oikeuksiin kuuluu yksilökohtainen opiskeluhoollto. SLL on huolissaan lain tosiasiallisista toteutumismahdollisuuksista hallituksen esittäessä opiskeluhoollon psykologi- ja kuraattoripalveluiden siirtämistä hyvinvointialueiden vastuulle.

SLL ei kannata opiskeluhoollon psykologi- ja kuraattoripalveluiden siirtämistä hyvinvointialueiden vastuulle ja esittää sen sijaan, että näiden palveluiden järjestämisvastuu säilyy oppilaitoksen sijaintikunnalla. Psykologi- ja kuraattoripalvelut ovat erottamaton osa oppilaitoksen toimintaa, eivät pelkkää vastaanottotyötä. Järjestämisvastuun siirtämisessä olisi riski, että kuraattoreiden ja

psykologien tekemä ennaltaehkäisevä ja laajasti hyvinvointia sekä oppimista edistävä yhteisöllinen työ oppilaitoksissa kärsisi. Opiskeluhuollon ammattilaisten luontaista sidettä opiskeluympäristöön ei saa katkaista. Kunnilla on oltava oikeus järjestää oppilas- ja opiskelijahuollon psykologi- ja kuraattoripalvelut itse, yhdessä muiden kuntien kanssa tai sopia näiden palveluiden järjestämisestä hyvinvointialueen kanssa.

Eesityksen perusteluissa on tunnistettu, että yhteisöllisen opiskeluhuoltotyön toteuttamiselle ja yksilökohtaisten palvelujen saatavuudelle ja saavutettavuudelle on keskeistä palveluiden säilyminen lähipalveluna. SLL on yhtä mieltä ja kiittää kirjauksen laajentamisesta toisen asteen opiskelijahuoltoon. Perusteluissa todetaan myös, että nykyistä järjestelyä on pidetty hyvänä: palveluiden järjestäjä tuntee oppilaitoksen ja opiskelijoiden tarpeet, ja yhteistyö opetushenkilöstön kanssa on luontevaa.

Siksi SLL on huolissaan, että uudistuksen jälkeen opetustoimen ja hyvinvointialueiden välisiä yhteistyörakenteita ja tietojenvaihtoa ei saada toimimaan, vaan opiskeluhoito muuttuu oppilaitoksesta irralliseksi sote-palveluksi. Vaikka perusteluissa on esitetty muutoksen mahdollisia positiivisia vaikutuksia työntekijöiden osalta, vaatii kaikki tämä riittäviä resursseja, selkeitä ohjeita, hyvää johtamista ja tahtotilaa löytää ratkaisut onnistuakseen laadukkaasti. Uudistuksen epäonnistuessa kärsijäksi joutuu tukea kaipaava opiskelija. SLL katsoo, että nykyjärjestelmää korjaamalla saadaan parempia tuloksia opiskelijoiden hyvinvoinnin kannalta.

SLL:n mielestä palveluiden järjestämisvastuun siirtäminen hyvinvointialueille ei korjaisi opiskeluhuollon palveluissa vallitsevaa resurssivajetta ja ammattitaitoisen henkilöstön puutetta. TEAviisarin mukaan ainoastaan terveydenhoitajien määrä lukioden opiskeluhuollossa oli vuonna 2018 hyvällä tasolla, kun taas psykologien, kuraattorien ja lääkärin kohdalla on paljon parannettavaa. Oppilas- ja opiskelijahuollossa on epäkohtia, kuten palvelujen laadun ja sisällön vaihtelu sekä vaikeudet palveluiden saavutettavuudessa. Esitys ei kuitenkaan sisällä lisäresursseja opiskeluhuollon palveluihin.

SLL vaatii, ettei mielenterveyttä, opiskelukykyä ja oppimista edistävä työ, jota opiskeluhuollon psykologit ja kuraattorit tekevät nykyisellään, saa muuttua vierailevaksi tai päivystysluonteiseksi

toiminnoksi, jossa keskitytään ennalta ehkäisemisen sijaan jo syntyneiden ongelmien korjaamiseen yksilötasolla. Myös yksilökohtaisen opiskeluhuollon onnistumisen kannalta on tärkeää, että ammattilaiset ovat lähellä ja tuttuja opiskelijoille. Niin peruskoulussa kuin toisellakin asteella opiskeluhuollon yksi tärkeistä tehtävistä on ehkäistä koulukiusaamista ja -väkivaltaa. Tämä ei onnistu, mikäli työ ei tapahdu kiinteänä osana arkea.

Toisen asteen opiskelijoiden mielenterveyspalveluiden kehittäminen

Toisen asteen opiskelijoiden mielenterveyspalveluissa on paljon kehitettävää. SLL:n mielestä nuorten perustason mielenterveystyötä tuleekin vahvistaa osana opiskeluhuollon arkea. Opiskeluterveydenhuoltoon kuuluu lakisääteisesti myös opiskelijoiden perustason sairaanhoito, mukaan lukien mielenterveyspalvelut. Lievemmissä mielenterveysongelmissa puutteellinen perustason hoito johtaa helposti medikalisaatioon: opiskelijasta tulee jonotuksen jälkeen nuorisopsykiatrisen erikoissairaanhoidon potilas sen sijaan, että hän saisi apua tutussa opiskeluympäristössä. Nopea matalan kynnyksen apu opiskeluhuollossa vähentäisi tarvetta erikoissairaanhoidolle.

Sote-uudistuksen yhteydessä SLL esittää viittä toimenpidettä toisen asteen opiskelijoiden mielenterveystyön kehittämiseen:

1. Turvataan asiantuntijoiden riittävä määrä ja palveluiden resursointi. Lakisääteisten psykologien, kuraattorien, terveydenhoitajien ja lääkärin määrä on saatava suositusten edellyttämälle tasolle opiskeluhuollon kokonaisuudessa. Hallitusohjelmassa on päätetty toteuttaa sitovat mitoitukset opiskeluhuollon henkilöstölle, mitä SLL kannattaa lämpimästi. SLL esittää mitoitukseksi lukioihin täysipäiväistä terveydenhoitajaa, koulukuraattoria ja -psykologia enintään 600 opiskelijaa kohden, sekä täysipäiväistä lääkärinä 2000 opiskelijaa kohden. Palveluiden järjestämisvastuun muutoksen sijaan nämä mitoitukset tulisi ensin saada voimaan, ja sen jälkeen tutkia muutoksen vaikutuksia palveluiden tarjonnan alueelliseen yhdenvertaisuuteen.

Voimassaolevan lainsäädännön mukaan opiskelijalle on järjestettävä mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti opiskeluhuollon psykologin tai kuraattorin kanssa viimeistään seitsemäntenä

oppilaitoksen työpäivänä, kun opiskelija on tätä pyytänyt. Kiireellisessä tapauksessa mahdollisuus keskusteluun on järjestettävä viimeistään seuraavana työpäivänä. Oppilaitosten arjessa nämä määräajat eivät kuitenkaan käytännössä toteudu.

2. Tarjotaan opiskeluhuollossa mielenterveys- tai päihdehoitoa tarvitsevalle ensivaiheen tukea, joka tarkoittaa esimerkiksi tiivistä ammattilaisen tarjoamaa arviointia, tukea, selvittelyä, neuvontaa ja psykososiaalisia hoitomuotoja. Tuetaan lisäksi opiskeluhuollon toiminnan ja laadun kehittämistä. Opiskeluhuollon ammattilaiset voivat oman asiantuntemuksensa mukaan tarjota eri psykososiaalisia hoitomuotoja jo ensivaiheessa.

3. Perustetaan toisen asteen opiskeluterveydenhuoltoon moniammatilliset mielenterveystiimit. Vahvistetaan opiskeluterveydenhuollon lyhytpsykoterapiaosaamista ja muiden näyttöön perustuvien moninaisten psykososiaalisten hoitomuotojen osaamista. Oppilaitoksen opiskeluhuollosta opiskelija ohjataan tähän opiskeluterveydenhuollon tiimiin, mikäli ensivaiheen tuen ei katsota tuovan riittävää tulosta tai ongelma ei ole opiskeluhuollossa alun alkaenkaan hoidettavissa.

Opiskeluterveydenhuollossa moniammatilliset tiimit arvioivat ja tutkivat sekä tekevät hoitosuunnitelman. Hoitoa, esimerkiksi yksilö- ja ryhmämuotoisia psykososiaalisia interventioita sekä lyhytpsykoterapiaa, voidaan tarjota tiimin tuottamana tai palvelusetelillä. Tarvittaessa opiskelija ohjataan eteenpäin esimerkiksi Kelan kuntoutuspsykoterapiaan tai erikoissairaanhoidon.

4. Järjestetään täydennyskoulutuksia. Opiskeluhuollon ammattilaisille tulee järjestää mielenterveysstrategian mukaisesti systemaattista täydennyskoulutusta, jonka painopisteenä on mielenterveyden häiriöiden tunnistaminen ja hoito sekä näyttöön perustuvien psykososiaalisten hoitomuotojen osaamisen vahvistaminen.

5. Huomioidaan järjestölähtöinen toiminta osana palveluntarjontaa. Paikalliset sosiaalialan yhdistykset edistävät monin tavoin mielenterveyttä ja niiden matalan kynnyksen palvelut tarjoavat myös nuorille mahdollisuuden osallistua avoimien kohtaamispaikkojen toimintaan. Kuntien ja

hyvinvointialueiden tulee tukea ja vahvistaa järjestölähtöistä toimintaa tuottamalla ja kehittämällä yhteistyössä järjestöjen kanssa toiminnalle tehokkaita rahoituskanavia ja yhteistoimintamalleja.

Nuorten osallisuus ja oikeusturva

Nuorten osallisuuden kannalta on tärkeää, että lakiluonnoksessa esitetään hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen perustamista. Tämä edistää merkittävästi nuorten vaikuttamismahdollisuuksia alueellaan, sillä jokainen päätös vaikuttaa yhtä lailla nuoriin kuin muihinkin asukkaisiin.

Hallituksen esitys ei takaa hyvinvointialueiden nuorisovaltuustoille puhe- ja läsnäolo-oikeutta toimielimiin, vaan hyvinvointialue voi halutessaan myöntää sen. Pahimmassa tapauksessa tämä eriyttää nuorten vaikuttamismahdollisuuksia alueittain. On keskeistä, että hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen mahdollisuudet vaikuttaa alueellaan taataan alusta lähtien kaikilla päätöksenteon tasoilla. Tästä syystä SLL esittää, että hyvinvointialueiden nuorisovaltuustoille myönnetään lakisääteinen puhe- ja läsnäolo-oikeus kaikkiin alueellisiin toimielimiin. Alle 18-vuotiaat nuoret ainoana ryhmänä eivät voi itse asettua ehdolle vaaleissa tai äänestää edustajaansa aluevaltuustoon, joten nuorisovaltuuston automaattinen puhe- ja läsnäolo-oikeus on perusteltu.

Nuorisovaltuustojen toiminnan edistämisen lisäksi on pidettävä huolta, että nuoria kuullaan ja osallistetaan hyvinvointialueen päätöksenteossa myös muilla tavoin. Alueiden tulisikin ottaa käyttöönsä esimerkiksi erilaisia osallistuvan budjetoinnin käytäntöjä, yhteiskehittämistä sekä monipuolisia digitaalisia nuorten kuulemismenetelmiä kaikissa toiminnoissaan.

Osana uudistuksen jatkovalmistelua SLL esittää, että Suomeen perustetaan oppilas- ja opiskelija-asiavaltuutetun virka, jolla valvotaan kiusaamiseen puuttumista ja oikeusturvan toteutumista. Valtuutetun tehtävänä olisi valvoa esi- ja perusopetuksen oppilaiden sekä toisen asteen opiskelijoiden oikeusturvan ja hyvinvoinnin toteutumista oppilaitoksissa. Valtuutetulle olisi mahdollista kannella koulujen ja oppilaitosten kurinpito- sekä työrauhalainsäädäntöä koskevissa asioissa. Valtuutetun valvonta- ja muista tehtävistä säädettäisiin lailla. Nykyisellään tehtävät ovat aluehallintovirastojen vastuulla ja vaikeasti hahmotettavia. Uusi virka kokoaisi yhteen hallinto-oikeuden, aluehallintovirastojen, lapsiasiavaltuutetun ja oikeusasiamiehen voimavaroja.

Helsingissä 23.2.2021

Emilia Uljas
Puheenjohtaja

Heikki Luoto
Päsihteeri

Lisätietoja:

sosiaalipoliittinen asiantuntija Iiris Hynönen, 050 377 7729, iiris.hynonen@lukio.fi